

I. (S. v.) Csekey. Arvustus ja eksiteele viiv arvustus. – Vastus. – Riigiõiguse aastaraamat 4/2023, lk 316–339.

Arvustus ja eksiteele viiv arvustus.* – Vastus

Verlag von I. C. Mohr, (Paul Siebeck). Tübingen 1928**

ISTVÁN (STEPHAN VON) CSEKEY

Pole olemas võitu võitluseta. Teaduse kohta on see maksev seda enam, et siin võitlus esineb edu erilise tegurina. Tõde sarnaneb teemandiga ka ses mõttes, et ta satub harva oma tõeliku puhta läikega päevavalgusele; see läige saavutatakse just ideede vastolude lihvimisega. Sel põhjusel pole loota ühegi teaduseharu suuremat edu enne, kui sel alal jõurikas ja õiglane arvustus pole teinud oma puhastustööd. Selle võib saavutada aga ainult objektiivne arvustus, mis ühendab aine tundmise ja vaimustuse õigluse ja täpsusega. „Tähed minu üle ja südame-tunnistus minus“ ütles Königsbergi mõtteteadlane.¹ Ent arvustus, mis selle asemel, et ette võtta tõsiseid uurimisi, peab partisanisõda ja loodab ainult tundmatute-usule, selline arvustus on õigustamatu.

Seda üllatavam oli, et „Õiguse“ käesoleva aasta 4. numbris (lk. 128–131) pealkirja all: „Arvustavaid märkmeid ühe põhiõigusliku artikli avaldamise puhul“ mag. jur. A.-T. Kliimann’ilt ilmus niinimetatud „arvustus“, vaatamata

* Et võimaldada arvustaja etteheidete ümberlökkamist, annab toimetus autori vastusele ruumi ja lõpetab seega ses küsimuses vaidlused. [Õiguse] Toimetus.

** Originaal: S. Csekey. Arvustus ja eksiteele viiv arvustus. Vastus. – Õigus 1929/9–10, lk 338–345.

¹ Csekey pidas silmas Immanuel Kanti järelsõna algust ühele tema „kriitilistest“ peateostest. Vrd: „Kaks asja täidavad südamemeelt üha uue ja kasvava imetluse ja aukartusega, mida sagedamini ja püsivamalt järele mõeldes nendega tegelda: tähistaevas minu üle ja moraali-seadus minu sees.“ I. Kant. *Praktilise mõistuse kriitika*. Lõpetus. E. Parhomenko (tõlk.). – *Akadeemia* 2011/5, lk 844. – *Siin ja edaspidi toimetaja Marju Luts-Sootaki märkused*.

sellele, et minu väikesele tööle „Die Verfassungsentwicklung der Republik Estland 1918–1928“ oli juba pea pärast selle ilmumist osaks saanud üksikasjalik, objektiivne ja siiski heakskiitv arvustus „Õiguse“ selle aasta 1. numbris (lk. 24–27) toimetuseliikme riigikohtuniku A. Palvadre asjatundlikust sulest. Eriajakirjad toovad väga harva ka pikema aja möödudes korduvaid arvustusi, eriti siis, kui on tegemist põhjaneva ulatusliku teosega, mis nõuab mitmekülgset valgustamist väljapaistvate asjatundjate poolt. Siin ei ole aga tegu ei põhjaneva teosega ega ka erilise artikliga, vaid – nagu „Jahrbuch des öffentlichen Rechts“, kus ta on ilmunud, ise ütleb – ainult tagasihoidliku „ülevaatega“ („Bericht“) Eesti põhikorraõiguse arenemisest.

Minu ülevaade ilmus oktoobris 1928. a., härra Palvadre arvustus 1929. a. jaanuaris ja teise „arvustaja“ oma, mis sisaldab järelikult ka vastuväiteid esimese arvustuse tulemustele, 1929. a. juunis, olgugi et mina andsin arvustajale veel eritrüki ilmumise puhul aueksemplari kaastöö eest. Missugused asjaolud põhjustasid arvustajat ootama oma kirjutise avaldamisega üheksa kuud? Missuguseid sihte taotles tema nii väliselt kui ka sisuliselt kummaline kallaletung, see on jäänud minule arusaamatuks, rääkimata sellest, et mina oma tunde järgi ei ole Eestis ühelegi inimesele avaldanud nii suurt aktiivset ja passiivset heatahtlikkust ja vastutulekut kui temale.² Võin seletada juhtu üksnes sõja ja revolutsiooni mõjul kujunenud kolmekümneaastase isiku psühhoosiga.³

Eeltoodud asjaoludel ei tarvitseks peatuda n. n. „arvustuse“ sisulise külje juures; kui seda siiski teen tähtsamates punktides õige lühidalt, siis tahan sellega näidata ainult eemalseisvale lugejale, kui odavaid võtteid on tarvitanud arvustaja, et mõjuda võhikuisse.

² Csekey oli Kliimanni teaduslikke püüdlusi tööpoolest toetanud juba ajal, mil Kliimann oli alles tudeng. Veelgi enam oli õpetaja toetusest abi siis, kui Kliimann alustava teadlasena soovis täiendada oma teadmisi ja oskusi Berliinis, seejärel ka tollases riigi- ja üldse avaliku õiguse teaduse kõrgeima tasemega keskusel Viinis. Vt lähemalt P. Järvelaid. Artur-Tõeleid Kliimann (1899–1941). – Akadeemia 1999/2, lk 257 jj; Järvelaiu faktitihed ülevaade Kliimannist ei paku kahjuks viiteid allikatele, et neid edasiminevateks uurimusteks kasutada. – *Toim.*

³ Kliimann oli selleks ajaks kolmkümmend aastat vanaks saanud, kui ta oma mitte ju väga palju vanema, tollal neljakümneaastase õpetaja saksakeelset ülevaadet Eesti põhikorraõiguse arengutest Õiguses vägagi kriitiliselt arvustas. Enne ülikooli õppima asumist oli Kliimann 1917. aasta veebruari alguses kutsutud sõjaväeteenistusse, astunud sama aasta novembri lõpus Eesti sõjaväkke ning osalenud ka Vabadussõjas. Aastatel 1919–1920 õppis ta Eesti Vabariigi Sõjakoolis. – *Toim.*

*

Mida tuleb mõista „põhikorra arengu“ all, seda on – ootamata Kliimanni esinemist – niivõrt autoriteetsed õpetlased nagu Jellinek⁴, Laband⁵ ja Piloty⁶ „Jahrbuch des öffentlichen Rechts“ asutamisel juba 1906. a. kindlaks määranud. Selles mõttes tehti minule praeguse väljaandja kõrgema halduskohtu-nõuniku, Jena ülikooli professori O. Koellreutteri⁷ poolt juba 1925. a. ülesandeks kirjutada Ungari riigiõiguse arengust pärast sõda. Kui minu ülevaatele 74 suurel leheküljel⁸ sai osaks 23 juriidilise ajakirja poolt kaheksas Euroopa riigis (vähemalt nii palju on mul teada) heakskiitv arvustus, siis tehti mulle 1927. a. väljaande toimetuse poolt ülesandeks refereerida Eesti põhikorra arengut tavalisel kujul. Mina sain seega väljaande toimetuse poolt erilise usalduse ja au osaliseks olla ainukeseks, kel oli võimaldatud kujutada kahe riigi õiguse arengut. (Praegu on mulle juba ülesandeks tehtud refereerida 1931. a. väljaandes Ungari riigiõiguse arengut

⁴ Georg Jellinek (1851–1911) oli vaatamata oma lühikeseks jäänud elueale maailmakuulus riigiõiguslane, kes õppis ja habiliterus Viinis. Suurema osa oma professoripõlvest veetis ta siiski Heidelbergis (1901–1911), olles samas Viini koolkonna vaadete aktiivne levitaja ka Saksa riigiõigusteaduses. Csekeyl oli olnud võimalus temaga ka isiklikult tutvuda, kui ta õppis Heidelbergi ülikoolis veel viimastel aastatel enne Jellineki surma. Jellineki vaadete ja osatähtsuse kohta Saksa riigiõigusteaduses vt kokkuvõtlikult M. Stolleis. Avalik õigus Saksamaal. Ajalooline ülevaade (16.–21. sajand). A. Schönfelder (tõlk.), M. Luts-Sootak, E. Andresen (toim.). Tallinn 2016, lk 69 j. – *Toim.*

⁵ Ka Paul Laband (1838–1918), keda tunnustati kui Saksa keisririigi esiriigiõiguslast, oli Csekey vahetu õpetaja ajast, mil Csekey õppis Strasbourgi ülikoolis. Labandi kohta vt M. Stolleis (viide 4), lk 67 j ja 75. – *Toim.*

⁶ Würzburgi ülikooli professor Robert Ferdinand Piloty (1863–1926) ei olnud küll nii kuulus nagu Laband ja Jellinek, kuid tema teosed riigivastutusest, kindlustusõigusest jm olid siiski laialt tuntud. Piloty oli üks omal ajal kiiresti juhtivaks avalik-õiguslikuks ajakirjaks tõusnud avaliku õiguse aastaraamatu asutajatest ja jäi selle kaasväljaandjaks kuni oma surmani. – *Toim.*

⁷ Otto Koellreutter (1883–1972) oli avaliku õiguse aastaraamatu kõigist algsetest väljaandjatest vähemalt põlvkonna jagu noorem ja ka oma teaduslikelt vaadetelt pigem nende vastane. Kui positivistidest õigusteadlased Laband, Jellinek ja Piloty töötasid välja teadusliku aluse parlamentaristlikule riigiõigusele ja õigusriiklikule haldusõigusele, siis Koellreutter oli nende seas, kes vastustasid parteidemokraatiat ja püüdsid kujundada teoreetilist alust „rahvalikule riigile“ (*völkischer Staat*). Ta oli ka nende riigiõiguslaste seas, kes osalesid aktiivselt natsionaalsotsialistlikule riigile õigusteadusliku aluse ja põhjenduse loomisel. Ehkki Koellreutter oli Hitleri riigipöörde ajaks olnud juba enam kui kümme aastat korraline professor, on temast näiteks Stolleisi ülevaate teoses juttu enamasti just seoses natsirežiimiaege teadusega. Vt isikuregistri järgi teoses M. Stolleis (viide 4). – *Toim.*

⁸ S. v. Csekey. Ungarns Staatsrecht nach dem Weltkrieg. – Jahrbuch des öffentlichen Rechts XIV/1926, lk 409–483. Vt selle arvustust Tartu ülikooli avaliku õiguse õppejõult Fjodor Korsakovilt: *Õigus* 1927/4, lk 126–128. – *Toim.*

1926. a. peale.⁹ Samuti Eesti ja Ungari avalikõiguse arengut a. 1929 „Annuaire de l'Institut International de Droit Public“-is.¹⁰ Ka asjaolu, et suure teose „Les Constitutions modernes“ – Dareste – Delpesch – Laferrière –¹¹ väljaandjad on pöördunud minu poole palvega läbi töötada Ungari põhikord¹² ja parandada Eesti kohta käiv juba ilmunud osa III köites, tõendab, et vastavad kohad on päri minu „sotsioloogilise“ meetodiga.)

Arvustaja arvamus, et mingi õiguseharu arengu all saab mõista õigusteaduste valdkonnas ainult ajalist arengut, on täitsa ekslik. „Selle artikli ülesandeks“ – kirjutasin oma sissejuhatuses – „ei ole mitte tõlgendada Eesti Põhiseaduse üksikuid norme, vaid näidata nende arenemist kuni tänapäevani, s. o. juhtmõtete teostamist, mis Põhiseaduses nagu kavana tulevaste eriseaduste jaoks on kokku võetud.“ Et sama väljaande kuueteistkümnes köites leiduvad artiklid taotleavad sama sihti, selles referent oleks võinud veenduda hõlpsa vaeva ja veel väiksema heatahtlikkusega.

Mulle antud ülesandes tähendab seega arenemine põhikorra ülesehitamist Põhiseaduse enese ja harilikude seaduste kaudu; sellega on seletatav, et minu ülevaade ei võinud piirduda Eesti põhikorraõiguse ei puhtdogmaatilise ega ka mitte puhtkronoloogilise kujutamise, vaid pidin uurimisele võtma ka metodoloogiliselt erinevaid aineid. Kuigi Kelsen'i normatiivsel õiguseõpetusel on suuri teeneid,¹³ viib ainuüksi selle kohaldamine siiski ühekülgsele, kuna elav õigus ei kujuta enesest ainult norme, vaid sisaldab ka peale selle kausaalse tõelikkuse ilma kuuluvaid elemente. Õiguse kõiksuse haaramiseks tuleb seega tarvitada nii dogmaatilist kui ka sotsioloogilist meetodit, esimest õiguse staatika käsitlemiseks ja viimast õiguse dünaamika kujutamiseks. Ilmavaate praegune kriis toob esile

⁹ Ka see oli päris mahukas ülevaade. Vt S. v. Csekey. Die Entwicklung des öffentlichen Rechts in Ungarn seit 1926. – Jahrbuch des öffentlichen Rechts XIX/1931, lk 199–311. – *Toim.*

¹⁰ E. de Csekey. Estonie. – Annuaire de l'Institut International de Droit Public. Paris 1930, lk 610–637. Prantsuskeelses variandis oli István Csekey eesnimi Etienne. – *Toim.*

¹¹ F. R. Dareste, P. Dareste. Les Constitutions modernes, traductions accompagnées de notices historiques et de notes explicatives. 4., täielikult J. Delpesch'i ja J. Laferrière'i poolt ümber töötatud vlj. M. E. Ghavegrini eessõna. Paris 1928. – *Toim.*

¹² Ilmus II köites lk 1–67. Ka äratrükis, Pariis 1929.

¹³ Csekey osutas sellele, et Kliimann oli olnud kolm semestrit Viinis, osalenud Kelseni seminaris ja lävinud ka muidu lähedalt nii Kelseni enda kui ka tema õpilastega. Pärast seda kehtis Kliimann eesti õigusteaduses kelsenliku normativistina, ehkki ta ise ei suhtunud Kelseni õpetusse sugugi kriitikavabalt. – *Toim.*

positivismi asemel juriidilise idealismi, „loodusõiguslike¹⁴ modernistide“ transsubjektiivse hinnangu. Meie ajajärgu uue metodoloogilise voolu spetsiifiliseks ülesandeks saab mineviku vaimuajaloolise imperatiivi alusel täita riigiteaduse raamid uute elujõuliste elementidega.¹⁵

Kuidas olen rakendanud oma meetodi kõnesolevas ülevaates, selle kohta olgu tsiteeritud professor B. Zsedényi' ulatusrikkast arvutusest, mis ilmus Budapestis parimas õigusteadlikus ajakirjas, järgmist: „Csekey suur tähelepanuvääriv ja väärtuslik töö sisaldab täielikult selle põhikorra arenemist, kuid ta ei vii üksikute reformide kronoloogilise loendamise ja arvustamise labürintide kaudu Eesti praeguse põhikorra tundmaõppimisele, vaid – ja väga õieti – ta analüüsib pärast lühikest sissejuhatust põhiseaduse nurgakive ja põhilauseid ja Eesti põhikorra süstemaatilise käsitlemise raamis kujutab ta ja valgustab selle arenemise suunda ja põhikorra arenemise üksikuid momente ja põhjusi. Ühtlasi ta teeb huvitavaid võrdlusi Eesti põhiseaduse ja Euroopa teiste moodsate vabariikide põhikordade vahel. Seega rikastab ta Eesti põhikorra lühikest, kuid selget kujutamist nii huvi kui ka teadusliku tähtsuse seisukohast“.¹⁶

Asjatundliku arvustaja poolt tõsteti minu meetodi rakendamisel just see erilise väärtusena esile, mille Kliimann põlgavalt ja hukkamõistvalt lükkab eemale. *Sapienti sat!*

Arvustaja konstateerib „erilise kahetsusega“, et ei ole antud Põhiseaduse normistikkude süstemaatilist ülevaadet. Nähtavasti ei tea tema või ei taha

¹⁴ Tänapäeval „loomuõiguseks“ või „loomuõiguslikuks“ nimetatavat õigusemõtte suundumust nimetati tollases eesti õiguskeeles „loodusõiguseks“. – *Toim.*

¹⁵ Need vaated on üksikasjaliselt käsitletud minu raamatus „Nagy Ernő és a magyar közjogirás új iránya“ [Ernst Nagy ja ungari riigiõiguse metodoloogia uus vool]. Ungari Õigusteadlaste Seltsi väljaanne. Budapest 1926, lk 222 j.

¹⁶ Magyar Jogi Szemle [Ungari Õigusteaduse Ajakiri] X/1929/4, lk 158. – Csekey kümnendi-ülevaadet Eesti põhikorra arengutest märkisid ära mitmed teisedki ajakirjad ja autorid [vt andmeid K. Maurer (koost.). Bibliographia iuridica Estonica. Tallinn 1994, lk 169], kuid Béla Zsedényi oma oli neist kahtlemata pikim ja sisukaim. Ehkki Zsedényi ei piirdunud üksnes Csekey ülevaate ilmumise mainimisega, ei olnud tema tutvustus kuigi analüütiline, pigem ikkagi vaid kirjeldav kokkuvõte. – *Toim.*

teatavaks võtta, et see ülesanne anti professor Berendts'ile¹⁷ „Jahrbuch“is juba 1924. a. Kuigi tema artikkel juba tol korral (lõpetatud 1923. a.) kandis pealkirja: „Die Verfassungsentwicklung Estlands“ [„Eesti põhikorra areng“]¹⁸, ei ole selles mingist arenemisest üldse veel juttu, peale peaaegselt saksa soost maapidajate mõisade ilma eelkäiva õiglase tasuta võõrandamise hukkamõistmise, mis artiklis Wagneri juhtmotiivina alatasa kordub.¹⁹ Just asjaolu, et professor Berendts'i artiklil oli palju puudusi ja eksimusi ja seal oli Põhiseadus avaldatud lisana „Revaler Bote“ päris võimatu tõlke järele²⁰, mõjustas mind esitama Põhiseaduse

¹⁷ Venemaa sakslane Eduard Berendts (1860–1930) oli õppinud Peterburi ülikoolis, töötanud Vene impeeriumi rahandusministeeriumis, sai Peterburis 1891. aastal magistri- ja kaitses 1893. aastal samas doktorikraadi finantsõiguses. Berendts oli finantsõiguse professor Demidovi lütseumis ja Peterburi ülikoolis, Vene keskvalitsuse esindaja Soome suurvürstiriigis, oma viimastel Venemaa-aastatel 1914–1917 Vene impeeriumi Valitseva Senati, s.t selle kõrgeima kohtu- ja haldusastutuse liige. Oktoobrirevolutsiooni järel emigreerus Berendts Eestisse ja oli 1919–1930 finantsõiguse professor Tartu ülikoolis. Berendts osales aktiivselt nii Eesti põhikorda tervikuna kui ka üksikuid finantsõiguslikke küsimusi puudutavates diskussioonides. – *Toim.*

¹⁸ E. Berendts. Die Verfassungsentwicklung Estlands. – Jahrbuch des öffentlichen Rechts XII/1923–24, lk 191–206.

¹⁹ Berendtsi 12-leheküljelises artiklis on tõesti tähelepanuväärselt palju juttu Eesti maareformist (lk 193, 194, 195 ja 201 j), ennekõike suurmaomandi tasuta sundvõõrandamise vastuolust Eesti põhiseaduse vaimuga. – *Toim.*

²⁰ Berendtsi joonealuse märkuse (lk 202) järgi oli tegemist hoopis selle väljaandega: Grundgesetz der Estnischen Republik: nichtamtliche Uebersetzung nach dem Staatsanzeiger Nr. 113 und 114 vom 9. August 1920. Reval: Wold. Kentmann & Ko. [1920]; trükikojana on märgitud Reval: Estländische Druckerei. Ajalehes Revaler Bote avaldati Eesti põhiseaduse esimene saksakeelne tõlge veel enne selle lõplikku vastuvõtmist, Asutava Kogu plenaaristungil kolmanda lugemise versioonis. Grundgesetz der Estnischen Republik. – Revaler Bote 28.05, 31.05, 01.–05.06.1920. – *Toim.*

teksti mitmeaastase uurimise ja teadusliku töö järel moodas saksa õiguskeeles²¹. (Teist säärast juhtu pole „Jahrbuch“is seni olnud!) Kui olen käsitelnud Põhiseaduse üksikuid norme, siis ulatus see üle minule tehtud ülesandest. Sellepärast olen käsitelnud ainet ainult professor Berendts'i eelkäiva ülevaate täiendamise vajaduse pärast, mitte aga põhjusel, et see oleks järeldunud minu ülesande iseloomust.

Kas see teoviis tähendab „süsteemaatilise käsitluskava“ või ühtlase „metodoloogilise lähtekoha“ puudumist, selle küsimuse otsustamise jätan eelmainitud arvustaja professor Zsedenyi' hooleks, kes ütleb: „Selle töö süsteemi raamis ei juhi teda eesmärk kirjeldada Eesti põhikorraõigust kõigis tema üksikasjus ja täieliku täpsusega, vaid tema süveneb Eesti põhikorra omapärasusse ja põhikorra-politilistesse suhetesse, mis põhjustasid arenemise üksikuid faase. Seda võib aga lugeda ainult töö teeneks, kuna artikli juures leidub lisana tähtsamate riigiõiguslike seaduste täielik tekst“.²²

²¹ Vrd selleks Berliini professori Triepel'i märkusi, [H. Triepel. Das Grundgesetz des Freistaates Estland vom 15. Juni 1920. Uebersetzt und mit Erläuterungen und Sachregister versehen by Eugen Maddison, Oskar Angelus. –] Archiv des öffentlichen Rechts, Neue Folge XVI/1929/1, lk 138–139. – Carl Heinrich Triepel (1868–1946), üks oma aja silmapaistvamaid Saksa riigiõiguslasi ja Saksa Riigiõigusteadlaste Ühingu asutaja, arvustas või pigem küll tutvustas Csekey osutatud väljaandes Eugen Maddisoni ja Oskar Angeluse kommentaari Eesti 1920. aasta põhiseadusele. (E. Maddison, O. Angelus. Das Grundgesetz des Freistaats Estland vom 15. Juni 1920, Berlin 1928; nüüd ka eestikeelses tõlkes E. Maddison, O. Angelus. Eesti Vabariigi põhiseadus 15. juunist 1920. Kommenteeritud väljaanne. – Riigiõiguse aastaraamat 2/2021, lk 325–410.) Suurem osa Triepeli lühikesest kirjatükist oligi hinnang Eesti põhiseaduse saksakeelsetele tõlgetele. Maddisoni ja Angeluse eessõnas on loetletud tollal juba olemas olnud tõlked võõrkeeltesse. Revaler Bote väljaannet ei ole nad nimetanud. Esimese saksakeelse tõlkena on nad välja toonud siin eelmises märkuses esimesena osutatud väljaande ning nimetavad seda Berendtsi artikli lisas avaldatu alusena, kuid Berendts olevat seda siiski parandanud. Triepel väitis oma lühitutvustuses sedagi, et nähtavasti on senistest parim just „keeleoskajast professori Csekey“ tõlge, tsiteerides samas Csekey hinnangut Maddisoni ja Angeluse tõlkele, et ka see olevat „hea, ehkki mitte päris veatu“. – *Toim.*

²² [Magyar Jogi Szemle [Ungari Õigusteaduse Ajakiri] X/1929/4], lk 158. Vrd ka arvustused: Revue internationale des Sciences Administratives 1929/2, lk 163 ja professor Giese poolt, Archiv des öffentlichen Rechts, Neue Folge XVI/1929/2, lk 305. – Csekey nimetatud arvustusele Revue's ei õnnestunud ligipääsu saada, teine oli Frankfurdi professori Friedrich Giese ülevaade avaliku õiguse aastaraamatu 1928. aasta XIV-st köitest. Csekey ülevaadet on mainitud koos Kaunase advokaadi Jakob Robinsoni artikliga Leedu põhikorrast. Giese märkis, et mõlema Läänemere-äärse riigi põhikorras on tähelepanuväärseid omapärasid, mille tutvustamise eest jääb võrdlev õigusteadus nende tutvustajatele tänulikuks. – *Toim.*

Piiratud ruumi tõttu säärastele uurimustele ei või üldse teha etteheidet, et nad pole käsitelnud teatavaid probleeme küllalt üksikasjalikult. Oma ebaõiglase hinnangu kohaselt arvustaja oleks võinud teha professor Berendts'i suhtes ettehteid palju suuremal määral kui artikli enese ulatus.

Kui professor Koellreutter oma kirjas 21. novembrist 1927. a. pöördus minu poole, siis lubas tema Eesti põhikorra arenemiseks ainult ühe trükipoogna (16 lehekülge), ja kui minu artikkel täitis 101 lehekülge²³, siis oli tema sunnitud XVI köite sissejuhatusena „eelmärkuse“ („Vorbemerkung“) avaldama, et üksnes mitme välismaa artikli ootamatu ärajäämine võimaldas „den Bericht über Estland stärker, als das sonst bei kleinen Ländern möglich ist, auszugestalten und im Anhang dieses Berichts ein vollständiges Bild der für die Ausgestaltung des Minderheitenrechts besonders wichtigen Gesetzgebung dieses Landes zu geben“²⁴.

Missuguste vahenditega arvustaja tahab mõjuda asjast eemalseisjatele, seda iseloomustab asjaolu, et tema räägib ühest küljest „neljakümneviieleheküljelisest teosekesest“, teisest küljest aga seab üles nõudeid, mille täitmine ei oleks igatahes ülevaate ülesandeks põhikorra arenemisest, vaid mis võiksid leida teostamist süstemaatilises käsiraamatus Eesti riigiõigusest.

²³ Arvustaja sõnade järele ainult „umbes neljakümneviieleheküljeline teoseke“.

²⁴ Tõlkes: „esitada ülevaate Eesti kohta mahukamalt, kui see on muidu väikeste riikide puhul võimalik, ja anda selle ülevaate lisas täielik pilt selle maa eriti tähtsast seadusandlusest vähemusteõiguse kujundamisel“. – *Toim.*

Kui tähelepandamatuks jäetud väga tähtsat „riigiõiguslikku“ probleemi nimetab tema muu seas „rahvavõimu“ ja teiste riiklikkude võimude vahekorda. See näib olevat arvustaja uus leiutis. Võib seega loota, et kui tema ilmutab veel kolmanda arvustuse ajakirjanduses (seni on temalt ilmunud nimelt kaks²⁵, millega

²⁵ Õigemini neli, kuna käesoleva ajakirja viimases numbris (lk 264–266) on ära trükitud tema veel kaks päris lühikest ja tähtsusetat arvustust pärast seda, kui see vastus oli juba kirjutatud. Kuigi tema arvustuste vastu oleks öelda nii mõndagi, loobun siinkohal siiski sellest. Olgu juhitud tähelepanu ainult asjaolule, kuivõrt ebaõigelt ja ebakohaselt arvustaja ainult puht- enesekiitlusest tarvitab võõrkeelseid väljendusi. Õigusriigi juures kirjutab tema klambrites „l'état de droit“. See tähendab aga prantsuse keeles „õiguslik seisukord“, kuna prantslane väljendab õigusriiki kirjutusviisiga „L'État de droit“. Milleks oli vaja tarvitada seda prantsuskeelset väljendust saksakeelse töö arvustamisel, kusjuures ta isegi ei leidu arvustatavas teoses? *Si tacuisses*, ... See on ka iseloomustav, et arvustaja ülistas oma esimeses arvustuses („Postimees“ 2. jaanuaril 1928, [lk 6]) puht-opporduniteedi põhjustel minu juures hukka mõistetud sotsioloogilist meetodit. – Viimases lauses osutas Csekey Kliimanni retsensioonile Postimehes, kus too arvustas või pigem tutvustas Tartu ülikooli riigiõiguse õppejõu Nikolai Maimi 1927. aastal ilmunud venekeelset monograafiat „Parlamentarism ja suveräänne riik“ („Парламентаризм и суверенное государство“), mille Maim kaitses doktoritööna. See oli Kliimanni esimene raamatuarvustus üldse ja ta kiitis Maimi teost väga. Mis puudutab Csekey osutatud sotsioloogilist meetodit, siis ei ole Kliimann oma arvustuses seda Maimi puhul otseselt välja toonud ega heaks kiitnud. Kõigepealt on Kliimann määratlenud Maimi teadusliku tausta järgnevalt: „varustatud tugeva analüüsivõimega ja hästiteritatud esitusoskusega, põhjaliku ja laialdase juriidilise ning sotsioloogilise kooliga ja sügava eriharidusega ...“. Kliimann osutas niisiis üksnes asjaolule, et sotsioloogiline teadmine oli Maimil olemas niisamuti kui ka juriidiline. Teine koht, kus tema arvustuses on juttu sotsioloogiast, räägib erinevate lähenemiste oskuslikust ühendamisest, aga mitte sotsioloogilise meetodi rakendamisest või järgimisest: „Kogu töö osutab väga head juriidilist tähelepanu, tabavat dogmade hinnangut ning tihti peale üllatavalt terast sotsioloogilist pilku.“ Oportunism, mida Csekey heitis Kliimannile ette tolle Maimi tööd kiitva arvustuse pärast, võis seisneda asjaolus, et Maim oli ühena vähestest eestlastest Tartu ülikooli õigusteaduskonna juhtide ja ka nooremate kolleegide karjäärivõimaluse üle otsustajate seas, Csekey ise välismaalana ja ilmselt siiski eesti keelt oskamata pidi aga paratamatult jääma mõneti tagaplaanile. – *Toim.*

tema teaduslik-kirjanduslik tegevus ka piirdub²⁶), siis Aristoteles'i, Montesquieu' ja Constant'i kõrval²⁷ ka nimi Kliimann võimude-õpetuse ajaloos leiab väärilise koha, sest seni ei tundnud riigiõpetus teiste riigivõimude kõrval erilist „rahvavõimu“. Või tahab ehk arvustaja edasi arendada Eesti põhikorda naabri eeskujul?²⁸ Tema väide Eesti ja Ungari ühise ülesande nimetamise vastu – olla „Lääne-Euroopa kultuuri kaitsevalliks Ida vastu“ – laseb oletada seda. Rääkida erilisest „rahvavõimust“ on meie Põhiseaduse järele seda enam õigustamata, et rahvas on igasuguse riigivõimu allikaks, nagu seda olen oma artikli eesmärgi ja ulatuse kohaselt 172. leheküljel küllaldaselt selgitanud.

²⁶ Csekey tegi oma õpilasele natuke liiga. Tema nimetatud „kaks päris lühikest ja tähtsuseta arvustust“ Kliimannilt 1929. aasta Õiguses nr 8 olid üks Hans Kelseni teose „Demokraatia väärtusest ja olemusest“ („Vom Wert und Wesen der Demokratie“) teisele väljaandele (lk 264 j) ja teine Walter Kaskeli „Tööõiguse“ („Arbeitsrecht“) kolmandale väljaandele (lk 265 j). Tegemist ei ole pelgalt tutvustustega, vaid sisuliste hinnangutega neis teostes esindatud teaduslikule lähenemisele. Kaskeli suhtes oli Kliimann ilmselgelt kriitilisem, aga ega talt Kelsenilegi kiidulaul osaks ei saanud. Peale nende lühikeste arvustuste oli Kliimann avaldanud mõned kirjutised väljaandes „Rahvaülikool“: „Demokratism“ (2/1927–28, lk 40–56), „Rahvaülikooli vaimne struktuur“ (3/1928–29, lk 117–120), veel ühe lühitutvustuse Maimi doktoritööst (samas, lk 152 j) ja „Massinimene“ (5/1929, lk 201–209); neist esimene ja viimane on sisulisemad ning uuesti avaldatud „Eesti mõtteloo“ sarja kogumikus A. Kliimann. Õiguse nõidus. I. Pilving (koost.). Tartu 2023, lk 137 jj ja 146 jj. Csekey nähtavasti ei pidanud neid taotluslikult populaarteaduslikke – kuid sisult igati tõsiseltvõetavaid – kirjutisi mainimist väärivaks või ei olnud neid märganudki. Kliimanni artikkel vabast kaalutlusest halduses võis tal jääda märkamata, sest autor oli kasutanud üksnes initsiaale, või ei pidanud Csekey ka seda loengulaadset teksti publikatsioonina mainimisväärseks. Vrd A.-T. K[liimann]. „Vaba kaalutus“ ja selle kohtulik kontrollimine. – Õigus 1928/3, lk 84–89; uuesti avaldatud A. Kliimann. Õiguse nõidus. I. Pilving (koost.). U. Tõnisson (toim.). Tartu 2023, lk 317 jj. – *Toim.*

²⁷ Et valgustusajastu prantsuse riigiteoreetik Montesquieu, õieti küll Charles-Louis de Secondat, Baron de La Brède et de Montesquieu (1689–1755) oli võimude lahususe õpetuse alusepanija, on ilmselt ka eestikeelsele lugejale ammu tuntud teadmine. Antiik-Kreeka filosoofi Aristotelese (384–322 eKr) käsitlus riigivõimu harudest ja ülesannetest on arvatavasti vähem teada. Seda saab aga nüüd lugeda ka eestikeelses tõlkes. Vt Aristoteles. Poliitika. A. Lill (tõlk. ja komm.). Tartu 2015, lk 128 jj (rahvusvahelise viitamismooduse järgi äärenumbreid 1297b:35 jj). Kirjanikunimega Benjamin Constant, täisnimega Henri-Benjamin Constant de Rebecque (1767–1830) oli Šveitsi päritolu prantsuse kirjanik ja riigiteoreetik, kes põhjendas lisaks seadusandlikule, täitev- ja kohtuvõimule veel ühe täiendava, neutraalse võimu (*pouvoir neutre*) vajalikkust. Tema õpetuse järgi pidi see kuuluma parlamentaarses monarhias monarhile ja tasakaalustama ning vajadusel lepitama ülejäänud kolme riigivõimu haru. – *Toim.*

²⁸ Csekey irooniline märkus pidas ilmselgelt silmas Eesti idanaabrit. Siinses vastusartiklis on mitu torget Kliimanni poliitilise vasakpoolsuse pihta. – *Toim.*

Samuti on sisuliselt täiesti põhjendamata, kui arvustaja räägib sellest, et riigi pindala ei olevat käsitletud küllalt üksikasjalikult, sest see on igatahes võrreldes riigirahva ja riigivõimuga väiksema tähtsusega küsimus. Kui tema seevastu mõistab hukka riigisümbolite käsitlemist ja arutlusi kolme soome-ugri riigi vaimlis-kultuurilise kokkukuuluvuse kohta selles välismaa avalikkuse informatsiooniks määratud ülevaates, siis ei tunne tema sugugi nende tegurite väärtust, mis õiguslikus elus, eriti kui on tegemist õiguse arenemisega, pole mitte tähtsusetu. Temal näib puuduvat arusaamine ja huvi meie riigi ajalooliste sümbolite vastu, olgugi et need embleemid uuestiasutatud riigil ka välismaa jaoks on tähtsaks tunnuseiks. Põhikorra ajaloo seisukohalt ei oleks huvituseta selgitada, miks need küsimused teiste riikide eeskujul pole võetud Põhiseadusse. Mulle näib, et olulisemat põhjust tuleb otsida pahempoolsete rühmade ülekaalust Asutavas Kogus. Võibolla ei meeldi arvustajale ka sama orientatsiooni pärast, kui Eesti on soome-ugri riikide koonduses paigutatud Ungari kuningriigi kõrvale. Võin rahustada arvustajat sellega, et demokraatia on Ungaris üle tuhande aasta vana; parlamentarism on vanem kui Inglismaal, „Vabaduste Kuldne Bulla“ on pärit aastast 1222²⁹, ning ei leidu teist maad, kes oleks võidelnud vabaduse eest nii palju kui minu kodumaa. Et meie ühekülgse võimuintellektualismi ajajärgus mitmete Euroopa riikide parteidiktatuurile degradeeritud vormiline demokraatia peaks parem olema, kui rahva juhtimine tema ajalooliselt ja aja jooksul välja kujunenud põhikorra tava järele, sellele on riigipraktika just vastuväiteks. (Ungari on ainuke riik, kus ei ole olnud 1921. a. 15. aprillist saadik riigivalitsuse vahetust.) Seega ei või ka Eestile olla häbiks astuda maailma seltskonda mõlema vanema soome-ugri riigi kõrvale. Ei olnud ka juhus, et enam kui poole sajandi eest eesti rahvas keeleliselt, etnograafiliselt ja geograafiliselt, tänu ungari teadlasele, avastati kultuurilmale. Isegi Ratzel'i kuulus põhjapaneev „Völkerkunde“³⁰ tugineb eestlaste

²⁹ Ungari kuninga András II välja antud ja rippuva kuldpitseriga (see oligi kuldbulla) ürik piiras kuninga ja kõrgeaadli võimu teenis- või keskaadli kasuks. Vt lähemalt C. Csorba, J. Estók, K. Salamon. Ungari ajalugu sõnas ja pildis. Algusest tänapäevani. Tartu 2005, lk 34 jj. – *Toim.*

³⁰ [F. Ratzel. Völkerkunde.] Leipzig, Berlin 1885/88, 2. vlj 1894/95. – Saksa zooloog ja geograaf Friedrich Ratzel (1844–1904) oli poliitilise ja antropogeograafia rajaja. Oma kolmeköitelises „Etnograafias“, millele Csekey osutas, püüdis Ratzel näidata inimkonna ja rahvaste arengu sõltuvust loodusest, kliimast jms tingimustest. Olemata küll ise otseselt nn rassiteoreetik, andis ta oma sotsiaaldarvinistliku õpetusega tõuke ka rassiideoloogiliselt kujundatud inim-geograafiale ja Saksa suurruumi teooriale (*Großraumtheorie*). – *Toim.*

kujutamises Ungari tuntud teadlasele Paul Hunfalvy'le³¹. Kui vähe suur maailm teab Eestist ja eestlastest, ja kuivõrt on tähtis rõhutada eesti rahva kultuur-ajaloolist kohta igas töös, mis võib loota välismaa huvi, selle kohta soovitaksin arvustajale lahti lüüa mõni saksa leksikon möödunud sajandist.³²

Seega, et arvustaja käsitlusviisi vastu sihilikul vaenuavaldamisel korduvalt tarvitab oma metodoloogilisi lööksõnu, mida tema seni veel kordagi pole teostanud, langeb ta teenitult naeruväärseks saamise karistuse alla. Ta nimetab „mittevabandatavaks“ kirjanduse tsiteerimise tehnikat, kuna mina tsiteerivat meeleldi ajakirjandust ja rahvalikku erikirjandust. Kuid missugust muud kirjandust võib tarvitada riigiõiguslike küsimuste poliitilise arenemise kohta Eestis, kui kutseteadusmehed, nagu arvustaja peaks olema, ülikooli juures teaduslikuks stipendiaadiks saamisest saadik kuue aasta jooksul pole midagi ilmutanud?³³ Tema naeruväärsus tõuseb aga haritipuni sellega, et tema seab mulle eeskujuks minu kaasmaalase Felix Somló. Kas temal puudub siis igasugune kriitiline võrdlusvõime, et ta seab eeskujuks põhjapaneva 570-leheküljelise õigusteoreetilise teose (siin on nimelt arvatud Somló „Juristische Grundlehre“) mõnekümneleheküljelisele ülevaatele positiivse õiguse arengust? Või oli temal kahju, et mina kohvikus istumise asemel oma hoolsate kaastöölistega olen kogunud peajasjalikult lühemates artiklites laialipaisatud eesti juriidilist kirjandust niipalju, et oman isegi üksikud ajaleheartiklid, kus leidub suurem osa eesti juriidilisest

³¹ [P. Hunfalvy.] Reise in den Ostseeprovinzen Russlands. Leipzig 1874. Ungari keeles täiendatult kahes köites, Budapest 1871, 2. vlj 1880. – Oma nime ungaripäraselt Pál Hunfalvy kirjutanud sünnipärase nimega Paul Hundsdorfer (1810–1891) oli pärit Slovakkia aladel asunud Zipsi/Spišský sakslaste seast. Pesti ülikoolis õigusteadust õppides omandas ta ungari keele ja kujunes innukaks ungari rahvuslaseks. Tema püstitas teesi, et ungari keel on suguluses soome ja teiste soome-ugri keeltega ega pärine hunnidelt. Csekey mainitud teos on nüüdseks tõlgitud ka eesti keelde: P. Hunfalvy. Reis Läänemere provintsid. P. Toomet (tõlk.), Ü. Tedre (toim.). Tallinn 2007. – *Toim.*

³² Csekey pidas ilmselt silmas Meyeri „Suhtlusleksikonist“ („Meyers Konversations-Lexikon“; esimene väljaanne 1840–1855) alguse saanud ja legendiks kujunenud ning levides üha teravnenud kurikuulsat määratlust eestlaste kui Läänemere idakaldal elava varganägudest väikerahva kohta. Paul Johansen juhtis tähelepanu faktile, et Meyeri leksikonis see nii siiski ei seisa. Vt P. Johansen. Rahvuslikud eelarvamused ja alaväärsustunne sotsiaalse tegurina keskaegsel Liivimaal [saksakeelne originaal 1963]. – P. Johansen. Kaugete aegade sära. J. Kivimäe (koost.). Tartu 2005, lk 328 ja 483 j. – *Toim.* Täna professor Anti Selartit abi eest selle legendi jälgede ajamisel.

³³ Peeter Järvelaiu väitel sai Kliimann ametlikult Tartu ülikooli stipendiaadiks administratiivõiguse õppetooli juures alates 6. veebruarist 1924. P. Järvelaid (viide 2), lk 258. Seega päris kuus aastat veel täis ei olnud. – *Toim.*

kirjandusest? Nagu õigusdünaamiliste küsimuste käsitlemisel on täiesti kohane kasutada poliitilist ajakirjandust, nii oleks see õigusteoreetilises teoses täitsa lubamatu ja isegi naeruväärne. Eeltoodust nähtub selgesti, et mitte minu tsiteerimisviis ei ole „mittevabandata“v, vaid just eksiteele viiv arvustus, kui arvustaja ei oska tarvitada minimaalset distinktsiooni, mis on õiglase arvustuse möödapääsematu alus.

Täitsa ebaõige on arvustaja arvamus, nagu oleks minu artiklis ära vahetatud sõna rahva kaks erinevat mõistet. Põhiseadus räägib nimelt ka 1. §-is rahvast ainult riigivõimu teostamise mõttes. Kuigi dotsent Korsakov „Õiguse“ samas numbris (lk. 113) Põhiseaduse normide põhjal on katsunud konstrueerida kaht erinevat rahva mõistet³⁴, siiski ma ei usu, et sõna „rahvast“ Põhiseaduse põhjal võiks mõista teisiti kui aktiivsete kodanikkude kogu mõttes. On ka iseloomustav, kuidas arvustaja ruttas võtma kohe puhta rahana seda konstruktsiooni, millest tema oli teada saanud nähtavasti veel enne artikli ilmumist toimetuses, ja kasutama oma õpetaja vastu.³⁵ Igatahes pole see aga viga, kui nimetatakse rahvast Põhiseaduse 27. §-i mõttes riigivõimu allikaks, sest praegusel ajal on saksa riigi-õiguslik klassiline kool loobunud riigivõimu allika ehk kandja eristamisest selle võimu teostajast. Just sellepärast, et arvustaja tahab õigusteadusest eemaldada poliitilisi momente, peaks tema enesele ütleva, et Jumal riigivõimu allikana tema poolt esitatud näites on ainult poliitiline ja mitte juriidiline mõiste, ja et sel põhjusel pole takistust tarvitada väljendust „riigivõimu allikas“ ka riigivõimu kõrgema teostaja kohta, sest rahvas riigivõimu allikana arvustaja mõttes pole üldse juriidiline, vaid üksnes poliitiline mõiste. Niivõrt laiaulatuslikus rahva-vabariigis nagu Eesti, kus Põhiseaduse järele poliitiliste õiguste teostamise kohta pole ette nähtud mingit tingimust, peale väga madala vanadusepiiri, langevad rahvas ja aktiivsete kodanikkude kogu peaaegu ühte ja arvustaja poolt „juriidiliselt“

³⁴ F. Korsakov. „Rahvaesinduse“ idee Eesti põhiseaduses. – *Õigus* 1929/4, lk 113–117. Fjodor/Theodor Korsakov (1883–1932) oli pärit Peterburist ja õppinud ka sealses ülikoolis, pühendudes eelkõige riigiõigusele. 1904. aastal viibis ta Heidelbergis, kus sai kuulata Jellineki loenguid ja osaleda tema seminaris. Tegi Peterburi ülikoolis ära magistratriksamid riigiõigusest (1910) ja rahvusvahelisest õigusest (1911), kuid töötas siis rahukohtunikuna kuni aastani 1917, mil määrati Petrogradi ringkonnakohtu administratiivosakonna juhatajaks. Enne Eestisse emigreerumist sai ta ka õppejõukogemuse, õpetades 1913–1916 Peterburi polütehnilises instituudis riigiõigust. Tartu ülikoolis pidas ta 1920. aastate alguses rahvusvahelise õiguse loenguid, sest rahvusvahelise õiguse professor Ants Piip ei saanud muude ametite tõttu oma õppejõutööd teha. Hiljem õpetas Korsakov ka avalikku õigust. – *Toim.*

³⁵ Kliimann ei olnud sel ajal vähemalt ajakirja ametliku impressumi järgi *Õiguse* toimetuse liige. – *Toim.*

nimetatud „määritlemata ideaalsest suuruselt“ puuduvad ainult teovõimetus, kurjategijad ja poliitiliste õiguste kaotamisega karistatud „seltsimehed“. Kas Põhiseaduse 1. § tahtis tõesti arvata neid „ideaalse suuruselt“ hulka?

„Edasi autor tarvitab peaaegu järjekindlalt perversselt „vormilise“ ja „sisulise“ seaduse mõistet (Kas see on ülikooli teadusliku stipendiaadi ja ülemäärase õppeülesandetaäitja stiil!?), pühendades sellele meie Põhiseaduse vaatekohalt asjatule vaheteole ohtrasti tähelepanu“ (lk. 129). Nende päris karvupidi asjasse tõmmatud väidete vastu on minu seisukoht järgmine: „Es wurde bereits schon beim Gesetz darauf hingewiesen, dass diese Unterscheidung rein doktrinär und für das positive Recht *überflüssig* ist“³⁶. Seda seisukohta olin muu seas kaitsnud terves reas töödes juba 1912. a. saadik³⁷ ja suure rahuldustundega olen saanud konstateerida, et uuemate uurimuste põhjal ka „Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer“ [Saksa Riigiõigusteadlaste Ühingu] 1927. a. Münchener kongressi referendid jõudsid ühtlasele arusaamisele, et valitsev õpetus tuleb heita kõrvale³⁸. Kui seda küsimust oma artiklis siiski käsitlesin, siis oli selle põhjuseks asjaolu, et mõned Eesti õigusteadlased (nagu Maddison ja Palvadre) on katsunud Põhiseaduse järgi konstrueerida seda seadusemõiste poolitamist. Seejuures pean õpetlase möödapääsematuks ülesandeks võtta seisukoht just vaidlusküsimustes ja mitte valida vaikides möödaminemise lihtsamat viisi.

Kuna seega mitte ainult üldise, vaid ka eesti õpetuse järgi on mõeldavad mitmesugused seadusemõisted, siis kasvab asjaolu fikseerimisväärtus, et Põhiseadus tarvitab seda sõna teatavas kindlas mõttes, või lähtub vähemalt teatavast

³⁶ S. Csekey. Die Quellen des estnischen Verwaltungsrechts [Eesti haldusõiguse allikad]. I. Teil. Tartu (Dorpat) 1927, lk 51. – Tõlkes: „Juba seaduse juures osutati sellele, et tegemist on puhtdoktrinaarse eritlusega, mis on positiivse õiguse jaoks üleaarune.“ „Seaduse“ all on mõeldud Csekey kirjutise I osa pealkirjaga „Seadus“ (samal, lk 6 jj). – *Toim.*

³⁷ *Ibid.*, lk 137. – Csekey „Quellen“ ilmus esmalt kolmes osas: S. v. Csekey. Die Quellen des Estnischen Verwaltungsrechts. [I. Teil]. – Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli toimetused [= Acta et commentationes Universitates Tartuensis (Dorpatensis)]. B, Humaniora, osa IX. 2. Tartu 1926, lk 1–102; *ibidem*. Die Quellen des estnischen Verwaltungsrechts. II. Teil. – Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli toimetused [= Acta et commentationes Universitates Tartuensis (Dorpatensis)]. B, Humaniora, osa XIV. 2. Tartu 1929, lk 103–134; *ibidem*. Die Quellen des estnischen Verwaltungsrechts. III. Teil. – Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli toimetused [= Acta et commentationes Universitates Tartuensis (Dorpatensis)]. B, Humaniora, osa XX. 3. Tartu 1930, lk 135–150. Siin viidatud osast olid autorile ilmselt juba küljendatud poognad kättesaadavad, ehkki see lõpuosa ilmus alles 1930, mil avaldati ka kogu teose taastrükk Ungari haridusministri külaskäigu puhul Tartu ülikooli. – *Toim.*

³⁸ Vt Heller'i ja Wenzel'i referaadid: Der Begriff des Gesetzes in der Reichsverfassung – Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer 4/1928, lk 98 j.

seadusemõistest. Seda näis arvustaja ka ise aimavat ja seepärast katsus tema ise defineerida seadust olemasolevate koolide järele vormilises ja sisulises mõttes. Need tema definitsioonid on siiski õige ebaselged ja tõendavad ainult, et tema positiivse konstruktsiooni võime ei suuda sammu pidada negatiivse kritiseerimise sooviga. Täiesti ebaõige on aga tema vaatekoht, nagu oleksin mina pidanud andma oma ülevaates seadusemõiste definitsiooni. Selle nõude ülesseadmine on võhiku eksiteele viimine. Ülevaates positiivse õiguse arenemisest oleks päris naeruväärne asuda teaduslike voolude teoreetilisele hindamisele, rääkimata sellest, et minu „Quellen’is“³⁹ leidub juba seaduse mõlemate mõistete selge definitsioon.⁴⁰

Päris ebaõige on siis järeldus, mille arvustaja teeb selle küsimuse kohta sõna „ausschliesslich“ [eranditult, üksnes] tarvitamisest minu ülevaate tähtsas tõlgendamise kohas (lk. 195). See sõna tähendab seal, et sõna „seadus“ Põhiseaduse §§-des 29–34 on tarvitatud üksnes vormilises ja mitte sisulises mõttes. See sõna ei tähenda aga mitte, et seal ette nähtud vormilised seadused ei võiks olla ühtlasi ka sisulisteks seadusteks, s. t. sisaldada õigusnorme. Seetõttu langevad edaspidised arvustaja järeldused, mis järgnevad sellest eksitusest, iseenesest kokku.

Samuti ei või ühineda tema vaatekohaga, et Riigikogu kodukorda ei või kasutada Põhiseaduse tõlgendamisel. Nimelt ei nimeta Põhiseadus kõiki riigikogu tahteavaldisi seadusteks; ta ei määra aga ka ühtlasi, missuguseid riigikogu tahteavaldisi tuleb pidada seadusteks. Seepärast võib siin ainult see õiguseallikas anda vastuse, mis sisaldab norme seaduse tekkimise kohta, s. o. Riigikogu kodukord.

Mis puutub tema väidetesse väljenduse vastu „sanktsioon“ (kinnitus), siis „olgu lubatud ometi kord viidata tõsiasi“, – et tarvitada arvustaja põlglikke sõnu (lk. 130) –, määraseid lubamatuid sõjariistu tema on kasutanud, mitte häbenedes tarvitada minu enese sõnu varemast tööst oma leiutisena minu vastu. Minu „Quellen’is“ on nimelt öeldud: „Obwohl es auf die Benennung nicht ankommt, wäre es doch vielleicht zutreffender, diese zweite Stufe des Gesetzgebungsverfahrens als „Gesetzesbeschluss“ zu bezeichnen, da die „Sanktion“ in

³⁹ Kõigil neil puhkudel, kui Csekey osutab oma „Quellen“-ile, on mõeldud tema ülevaadet Eesti haldusõiguse allikatest. S. Csekey. Quellen (viited 36 ja 37). – *Toim.*

⁴⁰ S. Csekey. Quellen (viide 36), lk 10: „Seadus formaalses mõttes tähendab iga korraldust, mis tuleb seadusandlikult organilt (legislatiivilt). Seadus materiaalses mõttes on iga õigusnorm.“ – *Toim.*

republikanischen Verfassungen im allgemeinen nicht vorkommt⁴¹ (lk. 12). Seejuures tarvitatakse väljendust igal pool, kuna ta on kaotanud oma varema monarhistliku maigu.⁴² Ka saksa riigipäeva tegumood, mis sarnaneb meie riigikogu omaga, tõendab, et täitsa ekslik on arvustaja vaatekoht, mille järele sanktsiooni all saab mõista ainult rahvaesindusest eraldatud organi tegevust. Selle all tuleb mõelda seadusandva võimu teostaja avaldist, et seaduse-eelnõu sisu peab varustatama õigusliku maksvusega.

Mis puutub seaduste üldistamisse⁴³, siis avaneb hea võimalus paljastada enesega vastuollu sattunud arvustaja kahepaiksust.

Olgu siinkohal võrreldud tema kirjutiste kaks kohta. Oma n. n. „arvustuses“ ta ütleb: „Samuti on igasuguse dogmaatilise aluseta määritleda seaduste maksvust ja üldamist (*Verkündigung*) meil Eestis kaugema mineviku arusaamuste varal (lk. 198). Eesti seaduste maksmahakkamist vastuvõtuga autor julges seletada Vene mõjuga ega märkagi, et Eesti omapärasest õiguslikus korras on isegi võimalik, et seadus hakkab maksuma koguni enne vastuvõtu tähtaega.“ (lk. 130.) – Oma kirjas Viinist 16. apr. 1926. a.⁴⁴ arvustaja kirjutab mulle, minu sellekohase vaatekoha suhtes, – mis on terve kultuurilma, ja mitte kaugema mineviku, vaid

⁴¹ Tõlkes: „Ehkki asi ei ole nimetuses, oleks vast ikkagi kohasem nimetada seda seadusandliku menetluse teist astet „seaduseotsuseks“, sest vabariiklikes põhikordades üldiselt ei esine nende „sanktsioneerimist.“ – *Toim.*

⁴² Juba Rousseau rääkis seaduste „sanction’ist“ rooma „comitia’te“ läbi. Contrat social. IV rmt, 4. ptk. Vrdl. ka E. Zweig. Die Lehre vom Pouvoir Constituant. [Ein Beitrag zum Staatsrecht der Französischen Revolution]. Tübingen 1909, lk 255. – Viidatud kohta Jean-Jacques Rousseau peateosest saab nüüd lugeda ka eestikeelses tõlkes: J.-J. Rousseau. Ühiskondlikust lepingust ehk riigiõiguse põhiprintsiibid. M. Lepikult (tõlk.). Tallinn 1998, lk 153 jj (IV rmt, 4. ptk: Rooma komiitsidest). – *Toim.*

⁴³ Siin on „üldistamine“ ilmselt trükiviga. Kliimann kasutas tollast uudissõna „üldamine“ seaduste väljakuulutamise tähenduses. – *Toim.*

⁴⁴ Tartu Ungari Teadusliku Instituudi arhiivis nr 192/1926.

praegusaja-õpetlaste omaga identne:⁴⁵ „Daraus [[⁴⁶s. t. ajalehes trükitud refereeradi⁴⁷]] ist aber leider nicht ersichtlich, wodurch Ihr Korreferent⁴⁸ seine groteske Behauptung gegründet [[sic!⁴⁹]] und erwiesen hat. Es befremdet mich auf das *äusserste*, dass auch das [[sic!⁵⁰]] Öigusteadlaste päev dieser verfehlten Deutung betreffend der §§ des Grundgesetzes beigetreten ist. Besonders starkes Aufsehen erregend ist hierbei der Umstand, dass [[der]] Öigusteadlaste päev für möglich und anständig gehalten hat, über eine solche Frage einen Entscheid auf

⁴⁵ Esitan eestikeelse tõlke juba siin, et oleks selgem, mille kohta käivad järgnevad selgitused Kliimanni kirja üksikute kohtade juurde: „Sellest ei ole kahjuks näha, millega Teie kaasettekandja oma groteskseid seisukohti põhjendas. Mind paneb äärmiselt võõrastama, et õigusteadlaste päev nõustus põhiseaduse paragrahvide sellise ebaõnnestunud tõlgendusega. Eriti äratab tähelepanu asjaolu, et õigusteadlaste päev pidas võimalikuks ja kohaseks langetada selline otsus hääletamise teel.“ „Siinmaal peab kõik puhtalt vene[õigus]likuks jääma.“ „Mul on lõputult kahju, et ma ei saanud ise sellel istungil kohal olla. Kas härra Uluots ei astunud Teie väidete poolt välja?“ „Olenemata sellest, kas see küsimus võetakse millalgi uuesti arutusele või mitte, kavatsen ma sügisel pärast oma kojunaasmist selle uuesti ette võtta. Ma loodan, et Teie esindatav vaatepunkt saab aidatud võidule.“ – *Toim.*

⁴⁶ Kuna muidu on siin tekstis nurksulge kasutatud toimetaja lisatud tõlgete või selgituste tähistamiseks, siis siin on Csekey originaalartiklis leidunud nurksulud esitatud topeltsulgudena. – *Toim.*

⁴⁷ Kliimann oli Viinis nähtavasti lugenud Postimehes ilmunud ülevaadet õigusteadlaste päeval toimunud. Vt Viies õigusteadlaste päev Tartus. – Postimees 10.04.1926, lk 2 on lühike kokkuvõtte kohtuministeriumi nõuniku Otto Tiefi ettekandest: „Referent toonitab, et seaduste väljakuulutamise peaviisiks olgu nende avaldamine „Riigi Teatajas“, aga selle kõrval võiksid aset leida ka veel teised viisid. Näituseks oli Vene põhiseaduses ette nähtud seaduste väljakuulutamise telegraafi ja käskjalgade teel (mobilisatsiooni korral). See on sagedasti tarvilik. Vastuvaidlematu on, et seadus tuleb avaldada „Riigi Teatajas“, kuid ta võib välja kuulutatud saada enne ka mõnel teisel teel.“ Tiefi ettekande täistekst on avaldatud: O. Tief. Seaduse maksimahakkamine põhiseaduse järgi. – *Õigus* 1926/7, lk 192–195, sinna juurde kuulunud diskussioon pärast Csekey kaasettekannet (teesid samas, lk 195 j) on avaldatud *Õigus* 1926/8, lk 212 j; uustrükk kogumikus *Õigusteadlaste päevad 1922–1940. Protokollid*. J. Erne (koost.). Tallinn 2008, lk 194–199. – *Toim.*

⁴⁸ Tegelikult pidas küll Otto Tief põhiettekande ja Csekey oma oli sellele järgnenud kaasettekanne. – *Toim.*

⁴⁹ Csekey juhtis tähelepanu Kliimanni kohmakustele saksa keeles. Siin peaks olema tegusõna *begründet* (põhjendab), mitte nagu Kliimannil *gegründet* (asutab). – *Toim.*

⁵⁰ Päev (*der Tag*) on saksa keeles meessoost sõna, mida väljendab artikkel *der*, Kliimann kasutas aga kesksõost sõna artiklit *das*. – *Toim.*

dem Wege der Abstimmung fällen zu lassen.“⁵¹ „Es muss nämlich bei uns zulande alles hartnäckig rein russisch bleiben.“ „Ich bedauere es unendlich, dass ich dieser Sitzung nicht beiwohnen konnte. Hatte *[[sic!52]]* Herr Uluots für Ihre Sätze nicht eingetreten?“⁵³ „Davon abgesehen, ob diese Frage von irgendwem von neuem zur Diskussion gebracht wird oder nicht, beabsichtige ich im Herbst nach meiner Rückkehr in die Heimat sie wiederum aufzunehmen. Ich hoffe, dass der von Ihnen vertretene Standpunkt zum Siege geholfen sein wird *[[sic!54]]*.“

Kuigi minu lahke mentor on unustanud 1926. a. sügisel minu eest välja astuda, võin rahustada teda siiski ses suhtes, et riigipraktika on täiesti heakskiitnud minu seisukoha⁵⁵ ja riigikogu on juba aastate eest⁵⁶ loobunud sellest võimatust tavast, mille eest arvustaja nüüd tahtis välja astuda vaatamata oma tookordsele vastupidisele lubadusele. Ka mõlemad viimased põhikorra muutmise eelnõud on selle eest kandnud hoolt, et seadus ei saa enam maksma hakata tema

⁵¹ Õigusteadlaste päev kiitis heaks Tiefsi esitatud teesid, mille kohaselt pidi olema mõeldav seaduste kehtestamine ka muul viisil kui vaid väljakuulutamise Riigi Teatajas: „Põhiseaduse järele peab riigikogu juhatus kõik seadused avaldama „Riigi Teatajas“ ja üldise korra järele hakkab seadus maksma 10-ndal päeval peale avaldamist „Riigi Teatajas“. Erandina võib seadus maksma hakata ka enne avaldamist „Riigi Teatajas“, kui ta temas eneses tähendatud mõnel muul viisil riigikogu juhatus poolt välja kuulutatakse. Niisugused seadused avaldatakse tagantjärele „Riigi Teatajas“. – Viies õigusteadlaste päev (viide 47). Csekey kindel seisukoht oli, et seadused saavad kehtivuse ja õigusjõu üksnes väljakuulutamise Riigi Teatajas. Lühikese sõnavõtu ja vastuteeside esitamise järel õigusteadlaste päeval avaldas ta oma põhjendused pikemas artiklis: S. Csekey. Seaduste väljakuulutamine Eestis. – Õigus 1926/7, lk 177–182, 1926/8, lk 201–205. – *Toim.*

⁵² Kuna saksakeelne *treten* jääb ka eesliidete puhul liikumist väljendavaks tegusõnaks, oleks olnud õige kasutada sõna *war*, mitte *hatte*. – *Toim.*

⁵³ Uluots ei võtnud diskussioonis sõna. – *Toim.*

⁵⁴ Kliimann eksis tegusõna pööramisel, õigem oleks olnud *Ihnen zum Sieg verhilft*. – *Toim.* ja *peatoim.*

⁵⁵ Samuti kui mitmes minu poolt soovitatud küsimustes. Nii varustatakse praegu „Riigi Teatajas“ ilmuvad õiguseallikad numbritega; märkusi ei tule enam seadustes ette; parandusi seadustekstes ei tehta enam vormita; korraldati määruste üldistamise [peaks olema „üldamise“ või „üllitamise“ – *toim.*] kord; hakati tarvitama terminoloogiat „üldmäärus“ jne.

⁵⁶ Viimast korda leidis see Välislaenu seaduse lõppvormelis 3. maist 1927. a. – RT 1927, 58, 69. – Asi puudutas valitsusele volituse andmist Rahvasteliidult laenu võtmiseks. Seaduses oligi vaid neli paragrahvi ja viimane neist määras, et seadus jõustub vastuvõtmiseks. – *Toim.*

vastuvõtuga.⁵⁷ Seejuures pean veel tähendama, et väite eest, nagu võiks Eestis seadus hakata maksma koguni enne vastuvõtu tähtaega (lk. 130), arvustaja oleks eksamil läbi kukkunud. See on vaatekoht, mis on juba ette jõudnud enamlaste riigiõpetusest.

Et riigivalitsuse ja parlamendi suhtumise kujutus – vastandiks arvustaja arvamusele – tegelikke võimuvahekordi arvestamata – eriti välismaa jaoks kirjutatud artiklis – jääb arusaamatuks, selle kohta juhin tähelepanu oma artiklile: „Die rechtliche Stellung des estnischen Staatsältesten“ [„Eesti Riigivanema õiguslik seisund“] Kelsen'i poolt välja antud ajakirjas „Zeitschrift für öffentliches Recht“ [„Avaliku õiguse ajakiri“],⁵⁸ kusjuures toimetuse poolt sooviti just küsimuse selle külje valgustamist. Selle kohta, et meie Vabariigi Valitsust tema praegusel kujul ja õigusliku loomu järele tuleb pidada õieti riigikogu täidesaatvaks komisjoniks, tsiteerin suurema ja imponeerivama autoriteedina professor Kelsen'it⁵⁹, arvustaja endist „lugupeetud õpetajat“, kellele tema vahest ei keela veel seda tiitlit.

Et Põhiseaduse 81. §-is ettenähtud määrused⁶⁰ võivad ka esineda määrustena *contra legem*, järeldeb Põhiseaduse normide vaatekohast (seega ilma, et oleks tarvis tuua praktilisi näiteid, kus see leidub) võrdlusest Põhiseaduse 60. § p. 7-ga, kus

⁵⁷ 1920. aasta põhiseaduses oli keelelise lühiduse huvides nimetatud kõigepealt erand ja siis reegel (§ 54: „Kui seaduses eneses muud korda ja tähtaega ei ole ette nähtud, hakkab ta maksma kümnendal päeval peale avaldamist „Riigi Teatajas.“) Põhiseaduse muutmise eelnõudes püüti asja selgemini esitada. Csekey pidas ilmselt silmas esiteks Põllumeeste Kogude 1926. aasta eelnõu ja 1929. aasta põhiseaduse muutmise eelnõusid. Viimase variandi kohaselt oleks tulnud § 54 lisada kõigepealt lause seaduse obligatoorsest väljakuulutamisest presidendi poolt: „Ükski seadus ei hakka maksma väljakuulutamiseta.“ Põllumeestekogude riigikogurühma poolt 1929. a. esitatud Eesti Vabariigi põhiseaduse muutmise eelnõu. – V. Nõges. Ettepanekuid Eesti Vabariigi 1920. a. põhiseaduse muutmiseks (Eesti Rahvuslaste Klubi toimetised 1/1932), lk 156. Teine lause kordas 1920. aasta põhiseaduse § 54 mõneti ebaõnnestunult sõnastatud normi, kuid see Csekeyd enam ei häirinud. – *Toim.*

⁵⁸ [S. Csekey. Die rechtliche Stellung des estnischen Staatsältesten. – *Zeitschrift für öffentliches Recht*] IX/1929/1, lk 104–113.

⁵⁹ H. Kelsen. *Allgemeine Staatslehre*. Berlin 1925, lk 363. – Kelsen räägib viidatud teoses, küll järgmisel leheküljel (lk 364), parlamentaarsest demokraatiast, kus ministrid valib ja kutsub parlament ilma mingi presidendipoolse osaluseta ning sedastab, et sellises süsteemis omandab valitsus veel enam kui parlamentaarse monarhia puhul parlamendi otsuste täideviiva komitee iseloomu. – *Toim.*

⁶⁰ Vt 1920. aasta põhiseaduse § 81: „Vabariigi Valitsusel on õigus välja anda eriseaduses ettenähtud alustel ja korras kaitsevõlgedesse puudutavaid seadlusi ja määrusi.“ – *Toim.*

on öeldud, et määrused ei tohi olla vastuolus seadustega⁶¹, kuna niisugune kitsendus puudub Põhiseaduse §-is 81⁶². Arvustaja nimetatud *argumentum a contrario* ei tõenda midagi; sest tähendatud määrused ei või muuta kõiki seadusi, vaid ainult teatud seadusi (ja nimelt kaitsevõlgedesse puutuvaid seadusi); ja et 81. §-is nimetatud eriseadust ei või muuta nende määruste kaudu ja et see kuulub määrustamise teel muutmatute seaduste hulka, järeldub tõsiasi, et ükski õigusnorm ei või muuta oma õiguslikku alust, kuid see ei luba järeldada, et sel põhjusel ei või muuta ühtki seadust Põhiseaduse 81. §-is ette nähtud määrustega.

Lugeja võib seega ise otsustada, kelle juures on tegemist „vägivallaga normide kallal“, et tarvitada arvustaja poolt viisakalt minu vastu sihitud väljendust.

Et Põhiseadus võimaldab üksnes sooritavaid määrusi, on täiesti ebaõige arvamus.⁶³ Põhiseaduse 81. § alusel antavad määrused ei teosta mitte ainult üksikuid seadusi. Ka professor Uluots, Põhiseaduse esialgse kava koostaja, ja Eugen Maddison, Põhiseaduse kommentaator ja kõige viljakam eesti autor riigiõiguse alal, asuvad minu vaatekohal, et on täiesti küsitav, kas selles mõttes Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide korraldamise seaduse 19. märtsist 1929. a.⁶⁴

⁶¹ 1920. aasta põhiseaduse § 60: „Vabariigi Valitsus (...):7) annab välja seadustega kokkukõlas määrusi ja korraldusi.“ – *Toim.*

⁶² See on ka minu vastus A. Palvadre sellekohasele vastuväitele (Õigus X/1929/1, lk 26). Erandmääruse (Ausnahmeverordnung) mõiste selgitamine ei võinud olla minu ülevaate ülesandeks. See küsimus on käsiteldud üksikasjalikult minu „Quellen’is“ [Csekey. Quellen I (viide 36)], lk 64 jj ning [Csekey. Quellen II (viide 37)], lk 113 j.

⁶³ Csekey seisukohti määrusandluse kohta üldiselt vt S. Csekey. Määruste andmise õigus Eesti põhiseaduse järele. – Õigus 1927/8, lk 240–251. Tegemist oli ettekandega kuuendal õigusteadlaste päeval 1927. aasta aprillis Tallinnas ja see on uuesti avaldatud kogumikus Õigusteadlaste päevad (viide 47), lk 235–247. Kahjuks ei ole avaldatud materjalide seas protokoll Csekey ettekandele järgnenud vahetust diskussioonist, kuid teema võeti uuesti üles kaheksandal juristide suurskogul 1929. aastal Tallinnas. Vt E. Maddison. Vabariigi Valitsuse määrusandlik võim. – Õigus 1929/9–10, lk 294–314; uustrükk Õigusteadlaste päevad (viide 47), lk 386–408; mõlemale järgneb protokoll diskussioonist, milles olid ühendatud nii Maddisoni kui ka Uluotsa (vt siin viide 66) ettekanne. – *Toim.*

⁶⁴ [Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide korraldamise seadus. –] RT 1929, 28, 182.

3. §-iga asetleidnud kitsendav tõlgendamine⁶⁵ on kokkukõlas Põhiseaduse 60. § p. 7.⁶⁶

Kuigi omavalitsuste määruste juriidilise struktuuri käsitlemine ei võinud olla minu ülevaate ülesandeks, arvustaja näitab suurt teadmatust üldise õigusõpetuse alal, kui ta arvab, et tema poolt tähendatud autonoomsete normide juriidiline iseloom moodustavat Eesti Põhiseaduse minu poolt tähele panemata jäetud iseärasuse.

Minu võrdlus Eesti Riigivanema ja Šveitsi liidupresidenti asendi kohta on täitsa korrektne. Kui arvustaja räägib kummagi „isiku(?)“ dogmaatilisest sisust“, siis näitab tema, et tal ei ole selge selle õigusteoreetilise lööksõna mõiste. Sellest tekib nimelt säärane mõttetus nagu eelpoolnimetatud „isiku“ dogmaatiline sisu!

Kui arvustaja vaidleb minu õige vaatekoha vastu kontrasignatuuri ja „Beglaubigungsunterschrift“i“ kohta, siis unustab tema nimetamast oma sellekohase teooria. Et Põhiseaduse 66. § ei sisalda selles suhtes teoreetilisi arutlusi, see on ju enesestmõistetav.⁶⁷ Siit algab just õigusteaduse töö. See on ühtlasi minu vastus tema väitele, et „Eesti riigikorra määrajaks on Põhiseaduse normistikud, aga mitte „teooria““ (lk. 130). Muu seas prof. N. Maim'i arvamus allkirjade kohta, milliseid tsiteerin oma artiklis (lk. 206), langeb minu omaga täiesti ühte.⁶⁸

⁶⁵ Csekey osutatud § 3: „Vabariigi Valitsusel on õigus anda üldkohustuslikke määrusi üksikute seaduste elluviimiseks ja täitmiseks, kui nendes seadustes ei ole selleks ette nähtud muud korda.“ 1920. aasta põhiseaduse § 60 p 7 teksti vt ülal (viide 61). – *Toim.*

⁶⁶ Vt J. Uluots. Valitsemisvõimu korraldamisest Eestis. – *Õigus X/1929/1*, lk 5; E. Maddison. Wie soll die Regierung organisiert werden? – *Revaler Bote* 12.06.1928, lk 3; Sama. Der Gesetzantrag über die Organisation der Regierung und der Ministerien. – *Revaler Bote* 21.11.1928, lk 3.

⁶⁷ 1920. aasta põhiseaduse § 66: „Kõik valitsemise aktid, mis antakse Valitsuse poolt peavad kandma Riigivanema, vastava ministri ja Riigisekretääri allkirja.“ – *Toim.*

⁶⁸ Csekey jättis targu märkimata, et viitas oma artiklis Maimi seisukohtadele Hirsch Rolniku kirjutise kaudu, kus too püüdis anda ülevaate kõigi kolme Balti riigi põhikordadest. Rolnik omakorda ei viidanud ühelegi Maimi avaldatud teosele, vaid refereeris tema suuliselt või erakirjas väljendatud seisukohta, et Eesti põhiseaduses ette nähtud riigivanema kaasallkiri on pelgalt kinnitamisallkiri, mitte obligatoorne kontrasignatuur tavapärase mõttes. Oma saksakeelse ülevaate eessõnas tänas Leedust pärit Rolnik prof Maimi Dorpatist, kes olevat teda „armastusväärsele moele toetanud ja nõuandeid jaganud“. H. Rolnik. *Die baltischen Staaten Litauen, Lettland und Estland und ihr Verfassungsrecht*. Leipzig 1927, lk V. Ilmselt oli ikkagi tegemist vaatega, mida Maim esindaski. Tema loengute järgi koostatud konspektis on samuti öeldud, et „Akte meil ei signeerita“: Riigiõigus. Tartu Ülikooli prof. Maim'i loengute programmi järele toimetanud õigusteaduse üliõpilased. Tartu 1926, lk 110. – *Toim.*

Seejuures ei pea arvustaja teda „ülikoolide ametliku teaduse kurva traditsiooni“⁶⁹ esindajaks.

Tõsiasi, et Eesti halduskohtute kompetents on määrateldud üldklauseli ja loendusviisi kombinatsiooni kaudu, pidi arvustaja ühest küljest ise õigeks võtma, teisest küljest tema ei saanud tuua sellele vastutõendusi, kuna ta pole avaldanud, mida moodustab õieti see „hoopis erisugune ja omapärane kompetentsi määritlemisviis“, mida eesti õigus tema arvates tarvitavat.⁷⁰

Muu seas olgu siinkohal nimetatud, et oma artikli käsikirja, mis teatavas mõttes moodustab esimese katse käsitleda Eesti põhikorra riigiõiguslikke küsimusi teaduslikus sünteesis, andsin seisukoha võtmiseks mõnede teadlaste, nagu härrade Maddisoni⁷¹, Mederi⁷², Uluotsa⁷³ ja arvustaja kätte, kuna vastutus Eesti põhikorra arenemise õige kujutamise eest nii tähtsas organis nagu „Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart“, mis on mõõduandev terves välismaas, oleks

⁶⁹ Postimees 02.01.1928. – Csekey tsiteeris Kliimanni retsensiooni Maimi doktoritööle (viide 25), kus Kliimann kiitis Maimi teose uuenduslikkust, mis pidi vastanduma ülikoolide ametliku teaduse kurvale traditsioonile. Csekey tundis nähtavasti, et neis sõnades peituv kriitikanool on suunatud tema pihta. – *Toim.*

⁷⁰ Tollane diskussioon halduskohtute pädevusest vajab senisest põhjalikumalt analüüsi. Ivo Pilving on oma iseenesest põhjalikus ja allikalähedases ülevaates Eesti halduskohtupidamise algusest ja toimimisest sõdadevahelisel ajal jätnud administratiiv- ehk haldusõiguse professori Csekey teosed üldse kasutamata. Vrd I. Pilving. Eesti halduskohtumenetluse loomine ja areng enne II maailmasõda. – *Juridica* 2019/9, lk 657–670. – *Toim.*

⁷¹ Eugen Maddison (al 1935 Maddisoo; 1886–1954) oli olnud pikemat aega kõrge ametnik siseministeriumis, alates 1928. aastast riigikogu asjadevalitseja. Ta oli õppinud Peterburi ülikoolis ja töötanud kuni Eestisse saabumiseni 1921. aastal Kaukaasias kohtuametniku ja advokaadina. Maddison ei olnud kunagi teinud akadeemilist karjääri või kaitsnud ühtegi teaduskraadi, kuid Csekeyl oli õigus, kui nimetas teda tollal viljakaimaks eesti autoriks riigiõiguslikes küsimustes. – *Toim.*

⁷² Walter Meder (1904–1986) oli viis aastat vanema Kliimanni järel järgmine õpilane, kellele Csekey püüdis tasandada teed akadeemiliseks karjääriks. Csekey hindas kõrgelt tema magistritööd W. Meder. Die verwaltungsrechtlichen Bestimmungen der estnischen Staatsverfassung. Tartu 1927 (masinakirjas käsikiri on kättesaadav Tartu Ülikooli raamatukogus). – *Toim.*

⁷³ Jüri Uluots (1890–1945) oli 1927. aastal saanud Eestimaa õiguse ajaloo korraliseks professoriks, aga õigusteaduskonna dekaani ülesandeid täitis ta juba alates 1924. aastast. Tema sõnavõtted ja avaldatud tööd olid sel ajal enamasti veel riigiõiguslikud. Uluotsalt oli pärit Eesti Vabariigi esimese põhiseaduse eelnõu algvariant Asutavas Kogus, ta oli ka Riigikogus edasiste muutmissetepanekute arutamise juures, vahel komisjoni aruandjana. Tartu ülikoolis õpetasid riigiõigust Nikolai Maim ja mõnel aastal ka István Csekey, aga Tallinnas kõrgemas sõjakoolis tegid seda kõigepealt Fjodor Korsakov ja hiljem Jüri Uluots. Sellel taustal on mõistetav, miks osutas Csekey Uluotsale kui autoriteedile riigiõiguse alal. – *Toim.*

muidu liiga suur. Talitada nii kaugele ulatuva hoolsusega pidasin seda enam oma kohuseks, kuna ise olen Eestis külalise õigust kasutav välismaalane.

Nüüd tarvitseks vaevalt nimetada, kuivõrt suurt kiitust arvustaja avaldas mulle pärast manuskripti läbivaatamist. Eriti oli arvustaja ülesandeks kontrollida halduskohtukorra küsimusi ja halduskohtukorra seaduse õiget saksakeelset tõlget ja kommentatsiooni, sest ta ammutas oma magistritöö sellest ainet.⁷⁴ Kuna ta oli täiesti päri minu sellekohaste arutlustega artikli tekstis, ei ole tema teinud parandusi hilisemate seadustega §§-des 31, 37 ja 38 tekkinud muutustele vastavalt, nii et ses suhtes ja tõlke kohta käivad A. Palvadre poolt (Õigus 1929/1, lk 26) õigusega tehtud etteheited langevad tema süüks.⁷⁵

Kuna arvustaja senini pole trükkis avaldanud midagi, mis annaks tunnistust tema teadmetest ja teadusliku kirjanduse tundmisest, siis on küsitav, kas temal oli sünnis säärast arvustust avaldada? Sinna juurde tuleb veel nende omapäraste

⁷⁴ Kui ma oleksin võinud selle peale lühikeseks ajaks kätte saada tema magistritöö, mis ta ülikooli arhiivist peab enese juures, siis oleksin võinud ümber lükata arvustaja väited minu vaatekoha vastu halduskohtukorra kohta tema enese sõnadega. Ka käesoleva vastuse hilinemise põhjus oli asjaolu, et ma ootasin tema magistritöö kättesaamist. – Kliimanni magistritööd 1927. aastast ei ole ka tänapäeval Tartu Ülikooli teadusraamatukogus, kuigi muidu on selle aja tööd seal olemas. Ka töö keele ja pealkirja kohta käibivad erinevad versioonid. Karl Siilivase järgi oli see „Verwaltungsprozess in Umrissen dogmatisch dargestellt“ (Eesti teaduse bioograafiline leksikon. 2. kd, Kj-M. K. Siilivask (koost.) Tallinn 2005, lk 20), aga Peeter Järvelaiu koostatud Kliimanni tööde bibliograafia järgi „Üldine ja Eesti valitsemisõiguse ja valitsemis- asjade kohtuprotsess“ (A.-T. Kliimann. Eesti iseseisvuse areng. – Akadeemia 1999/2, lk 271). Kliimannile otsustati magistrikraadi andmine õigusteaduskonna koosolekul 27. septembril 1927. Koosoleku protokollis on esitatud kirjaliku töö pealkirjana ära toodud „Das estnische Verwaltungsprozessrecht“. RA, EAA.2100.10.7, l 138. – *Toim.*

⁷⁵ Mis puutub härra A. Palvadre väidetesse minu poolt riigikohtu otsuste vastu Põhiseaduse §-de 26, 15 ja 48 tõlgendamise kohta, siis pean tunnustama, et aja puudusel pidin ses suhtes täiesti uskuma Maddison-Angeluse kommentaari andmeid (Das Grundgesetz des Freistaats Estland vom 15. Juni 1920. Berlin 1928, lk 40, 30 ja 54). On silmatorkav, et A. Palvadre nimetatud kommentaariarvustuses [A. Palvadre. [Arvustus] Das Grundgesetz des Freistaats Estland vom 15. Juni 1920 übersetzt und mit Erläuterungen und Sachregister von Eugen Maddison und Oskar Angelus. Berlin. Carl Heymanns Verlag. 1928. – Õigus IX/1928/2, lk 63 j] ei ole leidnud põhjust ette tuua neid vastuväiteid juba varemalt. Isiklikult jään kõne all olevais asjus oma ülevaates avaldatud seisukohale, mis osutub ka õigeks, välja arvatud 26. § puutuv arvamine, mis põhjeneb mitte-õigel arusaamisel Maddison-Angelus'e sellekohasest kommentaarist teksti ebatäpse kokkuseadmise pärast (mis mitte õigel kohal olevate klambrite tõttu tekkis). – Csekey osutatud põhiseaduskommentaariid eestikeelses tõlkes: E. Maddison, O. Angelus (viide 21), lk 365 j, 358 ja 378. Palvadre arvustus sellele teosele on kokku vaevalt leheküljepikkune ja ta on seal osutanud üksnes põhiseaduse § 69 kommentaaris leiduvale ebatäpsusele. – *Toim.*

kirjutiste toon! Tema kirjutis aina kubiseb väljendustest nagu „perversne“, „kahetsetavalt pealiskaudne“, „vägivald“, „absurdum“, „nonsens“, „ei tahaks pidada sugugi vabandatavaks“, „autor julges“ jne., rääkimata sellest, et tema korduvalt nimetab teaduslikult põhjendatud vaatekohti ebaõigeteks, nagu oleks tema neis küsimustes, kus õpetlased vaevaga otsivad tõde, eksimatuks ülemkohtuks.

Et mina vana klassilise tsitaadi mõttes „*sapientis est consilium mutare in melius*“ muudan hea meelega oma arvamuse, kui olen veendunud selle ekslikkuses, seda olen tõendanud ka kõnesolevas ülevaates, kus „maksuseaduste“ küsimuses, revideerides oma endist vaatekohta, liitusin sotsialistliku rühma juriidiliselt õige seisukohaga. Arvustaja vastuväidetest pole mind aga ükski veennud ja seega tõrjun tagasi terves ulatuses tema isikliku kallaletungi, millel puudub igasugune asjalikkus. Võin tunnustada vastuvaidlusi ainult isikutelt, kes minu teadusharu alal omavad suuremaid teadmeid kui mina. Kes aga arvustab mingi eel- arvamusega ja isikliku vaenu pärast, see ei või loota, et laseksin ennast temast veenda.